

Wiktor Hahn

"Sen srebrny Salomei" Juljusza Słowackiego i "Helena czyli Hajdamacy na Ukrainie" J. N. Kamińskiego

---

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 27/1/4, 483-485

1930

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nie czerpaliliśmy bez wahania i najmniejszych zastrzeżeń od obcych. Tłumaczono i przerabiano, bo do tego zmuszała konieczność, — nie było czasu na dzieła oryginalne, należało to, cośmy przez szereg lat zaniedbali, obecnie wyrównać. Jeżeli zaś idzie o krytykę literacką tych czasów, śmiało powiedzieć można, że nie ma właściwie dzieła, w którym, po bliższym badaniu, nie możnaby było dopatrzeć się obcych źródeł. A w takim razie nie należy Czartoryskiemu brać za złe, że i on przerabiał i tłumaczył to, co mu się godniejszem uwagi zdawało. W każdym razie, jeszcze raz podkreślić należy, że właśnie on jest pierwszym u nas historykiem teatru i dramatu.

Adam Bar.

Sen srebrny Salomei Juljusza Słowackiego i Helena czyli Hajdamacy na Ukrainie J. N. Kamińskiego.

Motyw koliszczyzny wprowadził do naszej literatury dramatycznej pierwszy Jan Nepomucen Kamiński, przerobiwszy w r. 1819 trzechaktowy dramat poety niemieckiego Teodora Körnera: *Hedwig* (napisany w r. 1812). Przeróbce swej, bardzo swobodnej, świadczącej o niemałym zmyśle scenicznym, nadał Kamiński tytuł: *Helena czyli Hajdamacy na Ukrainie*¹⁾.

Rzecz ta cieszyła się wielkiem powodzeniem na ówczesnych scenach polskich, nie schodząc przez długi przeciąg lat z ich repertuaru. Największej ilości przedstawień doczekała się „Helena“ w teatrze lwowskim w latach 1819—1844, utrzymując się 26 lat na repertuarze²⁾.

¹⁾ Opieram się na rękopisie, prawdopodobnie samego Kamińskiego, będącego dziś własnością P. Redaktora Henryka Cepnika we Lwowie, któremu za wypożyczenie rękopisu składam i na tem miejscu serdeczne podziękowanie. Rękopis ma tytuł: *Helena czyli Hajdamacy na Ukrainie*. Drama we trzech aktach podług Körnera przez J. N. Kamińskiego naśladowane i do zdarzeń w roku 1768 zastosowane. 8, kart 47 nieliczbowanych. Na początku rękopisu znajdują się dwie bardzo charakterystyczne ryciny kolorowe, przedstawiające Gontę (K. 2) i Horejkę (K. 3). Drugi rękopis *Heleny* znajduje się w Bibliotece Teatrów Miejskich w Warszawie pod nr. 1321; zawiera on również dwie ryciny, przedstawiające Gontę i Horejkę. Wiadomość tę zawdzięczam p. dyrektorowi Mieczysławowi Rulikowskiemu w Warszawie.

O przeróbce Kamińskiego por. dwie obszerniejsze recenzje: 1) w *Pszczole polskiej*. Lwów, 1820. I, str. 87—99. (podpisane kryptonimem: „... i“)
2) w *Rozmaitościach lwowskich* 1820, nr. 142 z 12 grudnia.

²⁾ We Lwowie wystawiono *Helena* po raz pierwszy 4 grudnia 1819 r. Następnie wystawiono dramat ten jeszcze 20 grudnia 1819, 10 stycznia 1820 r., 18 kwietnia 1827 r., 2 listopada 1831 r., 22 lutego i 19 grudnia 1832 r., 5 marca 1834 r., 16 maja 1836 r., 13 listopada 1837 r., 12 października 1838 r., 12 maja 1843 r., 14 października 1844 r. Powyższe daty podaję według Pełowskiego-Schnüra Stanisława. *Teatr polski we Lwowie*. (1780—1881). Lwów, 1889. str. 85, 89. Por. nadto Bernacki Ludwik. *J. N. Kamiński*. Lwów, 1911, str. 12, 38, 41, 42, 44, 46, 48, 54 i roczniki *Gazety Lwowskiej* z lat 1819 — 1844. O przedstawieniu we Lwowie w r. 1819,

Wystawił przeróbkę Kamińskiego teatr lwowski także podczas swej gościny w Krakowie w r. 1820 17 sierpnia; wiemy nadto o przedstawieniu *Heleny* w Krakowie w r. 1843 (1 czerwca)¹⁾.

I w Wilnie, o które nam przedewszystkiem chodzi ze względu na Słowackiego, wystawiła „Helenę“ trupa Kaspra Kamińskiego w r. 1821. W roli bohaterki święciła triumfy głośna wówczas artystka Józefa z Truskolawskich Ledóchowska (1750 + 1841); w roli Horejki odznaczył się znakomity aktor sceny warszawskiej, Ignacy Werowski (1783 + 1841). Pozatem jeszcze w r. 1840 (czy też 1841) w listopadzie wystawiono „Helenę“ w Wilnie na benefis Teresy Fiszerówny²⁾.

Już z tych szczegółów wynika, że „Helena“ należała do nielicznych utworów scenicznych, utrzymujących się przez dłuższy czas na scenach polskich.

Według wszelkiego prawdopodobieństwa wystawiono ją też na scenie warszawskiej, wobec nieopracowania jednak dziejów teatru warszawskiego nie mogę podać na to dowodów; przypuszczenie moje opieram na tem, że Ledóchowska i Werowski, aktorzy sceny warszawskiej, przyjechali do Wilna na gościnne występy z gotowym już repertuarem warszawskim, w skład którego wchodziła prawdopodobnie także „Helena“.

Wobec tej tak wielkiej popularności przeróbki Kamińskiego nie będzie zbyt śmiałe przypuszczenie, że znał ją także Słowacki. Może poznał ją podczas przedstawień trupy Kamińskiego w Wilnie, może dowiedział się o jej treści ze wzmianek w dziennikach ówczesnych i czasopismach. Nie można przytem zapomnieć o tem, że poeta już od najwcześniejszych lat żywo inte-

---

i 1820 pisze Karol Estreicher: *Teatra w Polsce*. III. W Krakowie. 1879. str. 200, 204, 285.

¹⁾ O przedstawieniu w Krakowie z r. 1820 por. Pełtowski, I. I., str. 97. Afisz z przedstawienia krakowskiego w r. 1843 znajduje się w zbiorach P. Dyr. M. Rulikowskiego, który zwrócił mi nań uwagę.

²⁾ O przedstawieniu *Heleny* w Wilnie w dniu 25 lipca 1821 r. podał obszernie sprawozdanie Kurjer litewski w nr. 90 tegoż roku w dodatku pod datą 29 lipca v. s. w rubryce: *Teatr wileński*. Niewymieniony recenzent podaje dokładną treść dramatu i ocenę gry artystów, w nim występujących. W nr. 111 z 16 września t. r. jakiś „Staruszkiewicz“ pomieścił w tymże dzienniku swoje uwagi o tem przedstawieniu, utrzymane w tonie bardzo naiwnym.

O przedstawieniu w Wilnie w r. 1821 wspomina nadto Karol Estreicher w materiałach do dziejów teatrów polskich, pozostających w rękopisie; skorzystał z nich Ferdynand Hösiok: *Z dziejów sceny wileńskiej* (1818—1828). Kraj (Petersburg). 1896. nr. 36, str. 93—94 i w *Życiu J. Słowackiego*. Kraków, 1896. T. I, str. 177. Por. nadto Rulikowski Mieczysław. *Teatr polski na Litwie*. Wilno. 1907. (str. 58 o przedstawieniu w r. 1821 i str. 67 o przedstawieniu w r. 1840 (1841). W tak ciekawych listach, pisanych z Wilna do rodziny, nie wspomina Joachim Lelewel o wystawieniu *Heleny*, donosi tylko w r. 1822, że Werowski i Ledóchowska po raz ostatni grali w teatrze wileńskim; on sam nie był na żadnym przedstawieniu, z Werowskim widział się tylko raz na ulicy. (Listy. Poznań, 1878, I, 353.

resował się teatrem, stąd też przypuszczenie powyższe, poparte jeszcze dowodem, który podam poniżej, nabiera tem większego prawdopodobieństwa.

Nie wchodząc w bliższe porównanie przeróbki polskiej z oryginałem niemieckim, pragnę zaznaczyć, że główne zmiany wprowadzone przez Kamińskiego polegają na przeniesieniu akcji do Polski, a co zatem idzie na zmianie nazwisk osób występujących na polskie, zastąpieniu wkońcu rozbójników włoskich w dramacie Körnera hajdamakami, przyczem jako osoby działające wprowadza także Gontę i Zeleźniaka.

Za wzorem Körnera przedstawia Kamiński napad hajdamaków pod dowództwem Gonty na dwór starosty czehryńskiego; w zmowie z hajdamakami pozostaje hajdamaka Horejko, przebywający w służbie starosty jako łowczy, układnością i odwagą zyskujący sobie jego życzliwość. Przybrał on to nazwisko przystając na służbę do starosty celem zamaskowania swej akcji, właściwie nazywa się *Tymenko*. Według słów Gonty pozostaje Tymenko w służbie u Lacha; Gonta sławi jego niezwykłą odwagę, pod względem której nikt z nim mierzyć się nie może (I, 6).

Głównym motywem, jaki skłania Tymenkę do odgrywania podwójnej roli, jest zawiedziona jego miłość do Heleny, wychowanki starosty. Z zemsty ułatwia Goncie i jego towarzyszom napad na dwór starosty, zamiarów swych jednak nie przeprowadza, ginie bowiem z ręki odważnej Heleny.

Już to krótkie zaznaczenie głównych momentów w przeróbce Kamińskiego przywodzi na myśl *Sen srebrny Salomei*. Najważniejszym punktem styczonym jest nazwanie w obu utworach obłudnego kozaka: *Tymenką*. Jak Horejko udając przychylność dla rodziny Starosty przebywa w jego domu, podobnie w dramacie Słowackiego Tymenko wkradł się w łaski Regimentarza i Leona. I u Kamińskiego i u Słowackiego głównymi motywami są zemsta Tymenki z powodu zawiedzionej miłości i obłudne postępowanie jego wobec Polaków.

Zdaje się nie ulegać wątpliwości, że Słowacki znał przeróbkę Kamińskiego; najważniejszym argumentem jest tutaj użycie tego samego nazwiska (Tymenki) i zapożyczenie podobnych motywów.

Wiktor Hahn.

Nieco materiałów do bibliografji o Norwidzie.

I. Od czasu umieszczenia przez Mirjama w „Chimerze“ (t. VIII) bibliografji pism Norwida, wydanych za życia poety, pierwszym rejestrem norwidianów była notatka w „Przeglądzie Warszawskim“, podpisana kryptonimem P. W. [W. Borowy] (Nr. 2 — listopad r. 1921). Wymieniono tam rzeczy, drukowane w 100-ną rocznicę jego urodzin (jednak nie wszystkie). Potem prawie jednocześnie otrzymaliśmy Bibliografję w tomie III „Lite-